

УДК 811.161.2:070:06

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2659.2025.37.05>

Світлана ГРИЦЕНКО, д-р філол. наук, проф.

ORCID ID: 0000-0002-2587-7525

e-mail: ap730518@gmail.com

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

Наталія МЕДИНСЬКА, д-р філол. наук, проф.

ORCID ID: 0000-0002-1539-081X

e-mail: medynsky.natalia@gmail.com

Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янука, Рівне, Україна

"МОВА – ХРОНИКЕР РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ" (ОЛЕКСАНДР МИХЕД)

Вступ. Стаття присвячена критичному огляду лінгвістичних досліджень українських і зарубіжних учених, які репрезентують зміни мовного ландшафту України періоду російсько-української війни 2022–2025 рр.

Війна активізувала властиві мові внутрішні процеси саморозвитку й самоорганізації; мова стала "ключем до розуміння збройного конфлікту", вербалізуючи зміни в ідеологічних уявленнях українців, у психічному потенціалі їхнього світосприйняття, "поглинаючи" нові лексичні і стилістичні ресурси, налаштовані на вираження реалій війни, наповнюючись новими смислами й оцінюваннями дійсності.

Методи. Використані як загальнонаукові, так і лінгвістичні методи, зокрема: аналіз і синтез; контекстуального аналізу; описовий, функціональний методи; а також методика безпосередніх складників.

Результати. Понятійний апарат лінгвістики війни досі не сформовано, хоча "мовотворчість" цього періоду досліджена різноаспектно. Наголошено на недоцільності вживання терміна мова війни у вузькому значенні як мова насильства, нетерпимості та ненависті, що фактично ототожнює її з мовою ворожнечі, а також у дуже широкому значенні – для позначення ряду лінгвістичних закономірностей мілітаризації мовної системи через нейтралізацію слів, що належать до лексико-семантичного поля "Війна". Підтримано ідею розглядати мову війни як цілісний мовний ландшафт, який сформувався під час, під впливом, чи в контексті війни і зберігається в мові, пам'ятках культури та пам'яті народу. Засвідчено багатовекторність підходів до оприявлення результатів динаміки українського лексикону під впливом російської агресії проти України. Розглянуті екстралінгвістичні причини виникнення новотворів і підкреслена негативна конотація воєнних неологізмів.

Висновки. На часі – актуалізація розширення теоретичного та методологічного інструментарію дослідження мови війни, подолання кризи неназвання, замовчування в мові цього періоду. У перспективі варто дослідити роль фігури мовчання, проаналізувати як "промовляє" замовчуване, описати роль лакун як елемента осмислення жажіття воєнного довілля. Варто у прийдешньому також розглянути внутрішню міграцію як додатковий каталізатор динаміки української мови.

Ключові слова: лінгвістика війни, мова війни, мовний ландшафт, інновація, неологізм, неографізм, вербалізація, концепт.

Вступ

Російсько-українська війна 2022–2025 рр. змінює конфігурацію сучасного світу, корегує світогляд цілого покоління людей, впливає на долі мільйонів українців і їхнє проектування майбутнього. Сучасний українець уже три роки перебуває у "невизначеному контексті війни": навчився жити як за обставинами, так і за цінностями, розвивати толерантність до змін, скорочувати горизонт планування, творити альтернативу, знаходити джерела корисної інформації й обговорювати рішення політиків, колег, друзів, рідних. Війна потужно вплинула і продовжує вливати на українську мову, яка сфокусувала та вербалізувала всі зміни в житті як окремих громадян, так і всього суспільства, відобразивши нові риси політичного й духовного сприйняття світу. Саме мова, як справедливо зауважив Х. Футіт, слугує "ключем до розуміння збройного конфлікту" [Footitt, 2012, с. 1], адже "війна завжди впливає на мову: збагачує її новим лексичним матеріалом, впливає на розвиток діалектів, визначає ставлення сторін конфлікту один до одного, та, зрештою, посилює суспільний інтерес до мовного знаку" [Lerer, 2007, с. 246]. Мова невпинно "вбирає" нові лексичні і стилістичні ресурси, налаштовані на вираження реалій війни, наповнюється новими смислами й оцінками дійсності. Війна активізує властиві мові внутрішні процеси саморозвитку й самоорганізації. Динаміка лексикону української мови періоду російсько-української війни відбиває нові реалії сьогодення України, зміни в ідеологічних уявленнях українців, у психічному потенціалі їхнього світосприйняття.

Мовний ландшафт України періоду російсько-української війни 2022–2025 рр. став предметом едиції багатьох українських і зарубіжних лінгвістів.

Метою нашого дослідження є аналіз праць, у фокусі опису яких – динамічні процеси українського лексикону періоду російсько-української війни, зокрема формування лексичних інновацій, неографізмів і специфіки їхнього застосування у військово-науковому дискурсі, систематизація моделей лексико-семантичного переосмислення питомої й запозиченої лексики під впливом політичних катаклізмів в Україні.

Методи

У дослідженні використані як загальнонаукові, так і лінгвістичні методи, зокрема аналіз і синтез (застосовувався під час обґрунтування теоретичних положень і формулювання висновків і перспектив дослідження); описовий метод (використовувався під час інвентаризації аналізованих інновацій та неографізмів і поясненні особливостей їхньої будови та функціонування на досліджуваному етапі розвитку мови); функціональний метод (застосовувався з метою дослідження мови в дії, у процесі функціонування з огляду на цілеспрямовану природу мовних одиниць і явищ); метод контекстуального аналізу (з едицією семантичного навантаження та стилістичного призначення військових термінів-неологізмів в усній і письмовій комунікації); методика безпосередніх складників (під час дослідження словотвірної структури інновації та синтаксичної структури словосполучень у вигляді ієрархії складових елементів).

Результати

Огляд досліджень, присвячених вивченню мовного ландшафту України окресленого періоду, засвідчив багатовекторність підходів до оприявлення результатів стрімкого

розвитку мовної системи під впливом російської агресії проти України. Окреслимо деякі з-поміж основних:

- дослідження концептів, породжених чи деактуалізованих війною в Україні, зокрема концептів УКРАЇНА (О. Данилейко), БІЖЕНЕЦЬ (А. Мільо), ПСИХОЛОГІЧНА ОПЕРАЦІЯ (Л. Компанцева), ВІЙНА (Т. Вільчинська, Г. Яворська, О. Данилейко), ВІЙНА В УКРАЇНІ (О. Данилейко), АСИМЕТРИЧНА ВІЙНА (В. Цибулькін), ГІБРИДНА ВІЙНА (О. Данилейко), МИР (Т. Вільчинська, Г. Яворська, О. Данилейко) КРИМ (О. Данилейко), МИР В УКРАЇНІ (О. Данилейко), УКРАЇНСЬКА НАЦІЯ / The Ukrainian nation (Д. Вайс);

- дослідження ефективності мовних засобів протидії інформаційним ворожим впливам (А. Баровська, С. Гречка, О. Снитко, Л. Компанцева та ін.), дослідження "терапевтичних текстів" (О. Снитко) і постфольклорних жанрів з антиокупаційною тематикою (О. Кириллюк);

- дослідження термінологічного апарату війни й окреслення понять: *мова війни*, *мова миру*, *мова ворожнечі*, *мова ворожості*, *мова ненависті*, *мова протистояння*, *мова консцієнтальної війни* (С. Торн, Г. Яворська, В. Гнатюк, Л. Компанцева, Н. Слухай, Т. Ісакова, М. Медведєва, Е. Дібрівна, Р. Кухарчук, Г. Черненко, Н. Пушина, О. Пущин, У. Гей, Г. Мацюк, С. Жаботинська, Р. Марутян, О. Данилейко, П. Катеринич, Р. Дубртовський, І. Кіндрась);

- дослідження домінантних нарративів для означення подій в Україні та за її межами (Л. Смур, С. Циркунова, "Інтерпретації російсько-українського конфлікту в західних наукових і експертно-аналітичних працях. Монографія" за ред. В. Кулика, дезінформаційних нарративів для означення країни-агресорки (А. Ярова), стратегічних нарративів (А. Чучвара, О. Семенець), прогностичних нарративів (О. Доценко), нарративів офіційної військової комунікації (Д. Тарадай);

- дослідження агресивного дискурсу російських медіа: вербалізації негативного іміджу України (С. Гречка), ідеологем (Н. Слухай, Г. Яворська, В. Гуржи, Т. Кузнєцова, О. Данилейко, А. Подольян), міфологем (О. Бондаренко, В. Мулява, В. Григор'єв, О. Підлуцький, О. Штоквиш), неоміфів, симулякрів і мислевірусів (Н. Слухай), мемів і лінгвомемів (Н. Слухай, Е. Бредлі, О. Кириллюк);

- дослідження дискурсу війни (В. Додонова, Б. Парухонський, Г. Яворська, "Досвід війни. Медійно-дискурсивний простір сучасної України", монографія за ред. С. Романюк, "Мова і війна: динаміка мовної системи і мовна політика", монографія за ред. Б. Ажнюк);

- лексикографічна систематизація лексичних інновацій (С. Жаботинська, Ю. Костюк, М. Степаненко, Г. Вокальчук, Н. Адах, АрміяInform "Словник неологізмів війни", О. Антонів);

- дослідження медійної неології (М. Навальна, О. Слис, С. Гриценко, О. Ільченко, Н. Костусяк, Л. Колібаба, С. Романюк, Г. Вусик, Н. Павлик, Н. Ясакова, А. Гладченко, О. Комарова, Г. Дидик-Меуш, М. Баган) і неофразеологізмів (Ю. Цигвінцева) періоду російсько-української війни.

Зауважимо, що незважаючи на велику кількість праць, присвячених "мовотворчості" окресленого хронологічного зрізу, вивченню лексики, тезаурусу та прагматики гібридної війни, понятійний апарат *лінгвістики війни* не сформовано. О. Данилейко підкреслює, що "досі не існує єдиного підходу до визначення поняття *мови війни*, так само як і переліку мовних одиниць та дискурсивних конструктів, в яких вона увиразнюється" (Данилейко, 2023, с. 102). Дослідниця наголошує на недоцільності вживання цього терміна у гранично вузькому

значенні, який передбачає його ототожнення з мовою насильства, ненависті та нетерпимості; однак недоречним вбачає його вживання і в гранично широкому значенні – для позначення цілого ряду лінгвістичних закономірностей мілітаризації мовної системи через нейтралізацію слів, що належать до лексико-семантичного поля "Війна" (Данилейко, 2023, с. 105). Коректним є використання терміна *мова війни* для позначення "мовного ландшафту", який формується під час війни за участі всіх учасників конфлікту. О. Данилейко пропонує *мову війни* розглядати як "цілісний конструкт, який виникає в період війни, а далі зберігається в пам'яті народу та ретранслюється в різноманітних текстах доти, доки зберігається пам'ять про війну" (там таки).

В українському науковому просторі з'явилося багато праць, присвячених різноаспектному дослідженню мовних інновацій російсько-української війни 2022–2025 рр., у яких осмислюються й окреслюються поняття *неологізм*, *неологізація*, *неолексема*, *неосемема*, *неофразема*, *новотвір*, *семантичний неологізм* / *семантична інновація* / *семантичне переосмислення*, *неосемантизм*, *перейменування* / *транспозиція*, *трансформація*, *креація* та ін. Зауважимо, що лінгвістичною причиною появи неологізмів є потреба номінувати нову реалію або експресивно переосмислити вже відому й поширену серед мовців номінацію. О. Стишов окреслює екстралінгвістичні причини виникнення новотворів, зокрема: вплив інформатизації; посилення глобалізації; досягнення науково-технічного прогресу; піднесення соціального престижу української мови; відкритість суспільства для міжнародних зв'язків; загальна розкритість, демократизація й лібералізація; усунення цензури й самоцензури; зростання рівня освіченості й інтелектуалізації журналістів і більшості громадян України; зміна мовних смаків і моди в сучасній українській лінгвоспільноті; посилення креативних мовних інтенцій українців, активізація мовної гри в масмедіа й в інтернет-дискурсі та ін. (Стишов, 2022, с. 43). Більша частина воєнних неологізмів, має негативну конотацію; "наявність значної кількості слів із пейоративним відтінком, а також швидкість, з якою виникають і поширюються ці номени в суспільстві, вказує на надмірну соціальну напругу" (Кириллюк, 2015), що є зрозумілим у період війни.

А. Гладченко та О. Комарова в науковій розвідці "Неологізація лексики у період російсько-української війни" (Гладченко, 2023) зазначили, що "характерною особливістю утворення неологізмів цього періоду є відсутність власне неолексем, натомість широко представлена категорія новотворів і семантичних неологізмів. Переважна більшість аналізованих неологізмів, має експресивне забарвлення та чітке розмежування на "свій" і "чужий". Для неологізмів на позначення "своїх" характерні позитивні ознаки, натомість для "чужих" притаманне яскраве вираження таких почуттів як зневага, висміювання, сарказм" (Гладченко, 2023, с. 7). Автори репрезентували семантичні неологізми, утворені шляхом метафоризації, унаслідок злиття окремих лексичних одиниць способом голофразису. Було наголошено, що серед поширених способів утворення неолексем є основоскладання; підкреслено, що серед неологізмів численно виявилась категорія дієслів, зокрема відіменникові дієслова, що походять від назв зброї та використовуються на позначення знищення ворогів у той чи інший спосіб.

Г. Городиловська у статті "Метафоризація як лексико-семантичний спосіб творення воєнних неологізмів" (Городиловська, 2023) репрезентувала слова, виявлені в текстах інтернет-ресурсів, які номінують нові реалії російсько-української війни та утворені шляхом

метафоризації; окреслила основні моделі семантичного переосмислення. Аналіз мовного матеріалу дозволив авторці стверджувати, що лексико-семантичний спосіб – найпродуктивніший креативний засіб збагачення мови, вияв мовної економії, семіотична закономірність – є одним із найпоширеніших джерел творення воєнних неологізмів, передусім тих, які пов'язані із процесами метафоризації (Городиловська, 2023, с. 57). У роботі описано типові моделі творення воєнних неологізмів шляхом метафоричної трансформації смислових компонентів, зокрема: за зовнішньою подібністю (*бавовна, бандероль, зеленка*), за подібністю до процесу (*град, хлопок*), за подібністю розташування (*нуль, передок*), за активністю процесу (*дискотека*), за внутрішніми й зовнішніми ознаками (*кіборг, азовець, орк*), за способом розпізнавання особи (*паляниця, полуниця, крамниця*); а також нові лексичні одиниці, які утворилися внаслідок смислових модифікацій вихідного та похідного значень.

О. Герасименко та С. Кобзарь у праці "Неологізми російсько-української війни: аналіз та специфіка використання" (Герасименко, & Кобзарь, 2024) проаналізували виникнення та вживання неологізмів під час російсько-української війни з метою виявлення ступеня впливу мови на соціальні, культурні й політичні зміни, викликані конфліктом; відстежили як нові слова відображають емоційний стан, ідентичність і резистентність українського народу. Автори наголосили, що інспірацією для створення аналізованих у роботі нових слів слугували прізвища видатних політичних діячів чи відомих публічних постатей, їхні характерні риси й особливості, персонажі творів, український топонімікон, а також запозичення (Герасименко, & Кобзарь, 2024, с. 86).

І. Козинець у праці "Відображення війни у мові крізь призму неологізмів" (Козинець, 2023) репрезентувала такі неологізми *Оркленд / Оркостан / Мордор, орки / рашисти, рашизм, путлер, блекаут, заукраїнити, чорнобайти, макронти, шойгувати, кімти, наволонтерити, кадирити, задвухсотити, відкобзонити, мінуснути, затрьохсотити, джавелініти, байрактарити, енлоїти, стінгерити, хаймарсити*, які кваліфікує як оказіоналізми, оскільки "вони створюються в мові випадково у стані імпульсивності, як сленг серед військових або мирного населення" (Козинець, 2023, с. 138).

Швидкому поширенню новотворів у сучасному інтернет-дискурсі сприяють інформаційні технології, на чому було наголошено в науковій розвідці "Воєнні неологізми на позначення ворога в інтернет-дискурсі" І. Рогальської-Якубової та Н. Чепелюк (Рогальська-Якубова, & Чепелюк, 2023). Автори окреслили три групи неологізмів, а саме лексичні, фразеологічні і семантичні, зауваживши, що в досліджуваній період найширше представлена саме перша група. Докладний аналіз мовного матеріалу дозволив окреслити п'ять тематичних груп неологізмів, асоційованих із ворогом: 1) лайливі назви організатора війни, президента РФ, диктатора Путіна (*путлер, пуйло, путідло, рашенфюрер, бункерний дід*); 2) пейоративні синоніми слова "Росія" (*рашка, рazzія, моськва, недокраїна, терраша, рушляндія, рашостан, мордор*); 3) номінації представників російської армії (*орки, рашисти, мобіки, чмобіки, чмоня*); 4) назви тих громадян РФ, які підтримують свого диктатора (*москальнота, путіноїди, свинособаки, бидлостанівці, бидломаса, русофашисти, орконаселення*); 5) позначення представників російського уряду і прихильників політики Москви (*відьмедєв, брехлов, кремлядь, бульбозавр, путлерок, медведчукісти, путінферштеери, московицький бантустан*). Важливою є увага авторів до проблеми творення значної

кількості неологізмів із порушенням законів словотвору за асоціативними зв'язками з відомими пейоративними лексемами. Це відбувається на тлі зниження рівня інтелектуальності мови, коли звичними для медіа дискурсу стають лайки, арготизми. Авторами в дослідженні окреслені неологізми, утворені шляхом основоскладання (*звіроїдіоти, оркостан, бульбозавр*), афіксацією (*недокраїна, путіноїди*), використання абрєвіації (*терраша, пушолпеси*).

У дослідженні А. Гомон, С. Чернявської, О. Шокурова "Неологізми в українській військовій термінології: лексико-семантичні особливості" (Гомон, Чернявська, & Шокурова, 2023) проаналізовано і відкореговано історію становлення військової термінології в Україні, спираючись на характеристику Я. Яценко основних етапів розвитку військової термінології. Авторами підкреслена роль і значення стандартів НАТО у збагаченні української військової терміносистеми, зокрема назвами зброї, амуніції та технічного оснащення; ґрунтовно досліджена проблематика термінологічних запозичень і термінологічного донорства неологізмів з української мови в англійську. Дослідники систематизували моделі творення військової термінології, зокрема у складі термінів-словосполучень виділено дво-, три- та чотирикомпонентні: 1) прикметник + іменник (*перегонкова дальність*); 2) іменник + іменник (*вал трансмісії*); 3) іменник + прикметник + іменник (*крок повітряного гвинта*); 4) прикметник + прикметник + іменник (*бортове радіоелектронне обладнання*); 5) прикметник + іменник + іменник (*бойовий радіус дії*); 6) іменник + іменник + іменник (*швидкість набору висоти*); 7) іменник + прийменник + прикметник + іменник (*вага з повним навантаженням*); 8) іменник + іменник + прикметник + іменник (*ручка управління циклічним кроком*); 9) прикметник + іменник + прикметник + іменник (*інфрачервона система переднього огляду*).

Г. Вусик, Н. Павлик у статті "Неологізми як мовне відображення російсько-української війни 2022 року" (Вусик, & Павлик, 2022) на матеріалі сучасних україномовних ЗМІ й інтернет-ресурсів з'ясовують та окреслюють шляхи творення неологізмів в українській мові, а саме: 1) семантична деривація – виникнення нового значення у вже відомого слова; 2) словотвірна деривація – утворення нових слів за наявними в мові словотвірними моделями та морфемами; 3) запозичення з інших мов. Проаналізований корпус неологічної лексики, як стверджують автори, виник за рахунок використання українських лексичних і словотвірних ресурсів і запозичень; значна кількість новотворів має емоційно-оцінну модальність.

Лексико-семантичний і структурно-словотвірний аналіз неологізмів української мови періоду російсько-української війни, що функціонують в інтернет-просторі, здійснила С. Бузько у роботі "Поповнення словникового складу української мови неологізмами сучасного воєнного періоду" (Бузько, 2024). Терміном неологізми авторка номінує слова чи їх окремі значення, що з'явилися в мові на сучасному етапі її розвитку, а їхня новизна усвідомлюється мовцями і кваліфікує їх як загальнономовні неологізми, а також слова, що використовувалися в певному акті мовлення, тексти чи творі автора і кваліфікує їх як стилістичні або індивідуально-авторські неологізми. На мовному матеріалі дослідниця визначає найпродуктивніший для неологізмів сучасного воєнного періоду спосіб словотворення, а саме – морфологічний, зокрема суфіксальний, конфіксальний, осново- та словоскладання. Продемонстровано, що значна частина лексичних інновацій утворена шляхом накладання структурних елементів однієї лексеми на іншу, тобто за допомогою контамінації. Зауважено, що до продуктивних способів творення неолексем варто зарахувати

і лексико-семантичний спосіб – переосмислення значення наявних у мові слів.

Динаміка мови в умовах війни заактуалізована також і в декількох монографіях, що вийшли друком у 2024 р., а саме: "Досвід війни. Медійно-дискурсивний простір сучасної України" за редакцією Світлани Романюк (Варшава) та "Мова і війна: динаміка мовної системи і мовна політика" за редакцією Богдана Ажнюка (Київ). У монографії "Досвід війни. Медійно-дискурсивний простір сучасної України", яка вийшла за фінансової підтримки Варшавського університету – гранту "Inicjatywa Doskonałości – Uczelnia Badawcza", представлені міждисциплінарні студії, які актуалізують проблему функціонування та динаміки мови медій в Україні, фокусують увагу читача на тому, як мова медій творить доволішино реальність. Медійний дискурс репрезентовано в синхронно-діахронному вимірах: як відтворення сучасності та історії описуваного періоду. У роботі наголошено на потребі репрезентації питань ідентичності, звернення до пошуку ідеологічних упливів, усвідомлення тих чинників, які породжують запрограмовані наративи, що моделюють життя суспільства й окремих особистостей (докладніше див.: Гриценко, 2025).

Монографія "Мова і війна: динаміка мовної системи і мовна політика" є підсумком міжнародної наукової конференції "Мовна політика й міжмовні відносини в умовах війни", що відбулася в Інституті мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України 9 листопада 2023 р. Як зауважив Б. Ажнюк, "розділи цієї книжки представляють наукові добробок співробітників Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України та Українського бюро лінгвістичних експертиз НАН України, а також тематично споріднені напрацювання мовознавців інших наукових та освітніх закладів в Україні й за кордоном" (Ажнюк Б., 2024, с. 4).

Війна змінила соціальні доміанти, стала рушійним чинником впливу "на ресурс номінативних засобів української мови, зокрема через метафоризацію і реметафоризацію когнітивних архетипів" (Ажнюк Б., 2024, с. 5). Ці зміни, а саме як у корпусі (складі) української мови й особливостях його реалізації (включно з графікою та орфографією), так і у її суспільному статусі, докладно представив О. Тараненко у розділі "Російсько-українська війна і українська мова" (Тараненко, 2024). Автор наголосив, що у сфері номінації посилюлися процеси появи чи актуалізації вжитку відповідних мовних одиниць, а також – усунення застарілого та неактуального. Аналіз "номінативного інвентаря війни" засвідчив актуалізацію неологізації військової сфери, зокрема таких лексем чи сполук лексем, як: *проксі-війна* (англ. *proxy war*) 'посередницька війна', *українська криза* 'агресія РФ проти України', *громадянська (братовбивча, колоніальна, широкотмасштабна, повномасштабна) війна, велика війна (на відміну від меншої війни 2014–2021 рр.)*, *міжусобна вражда, повномасштабка; пантерка* 'тканина для камуфляжної форми'; *добробати, нацгвардійці, атошники / атовці, кіборги, тероборона, ТрО, тероборонівці, наші війська, наші військові, наші хлопці, наша авіація (артилерія, ППО й ін.), наші "смерчі"*; *(від)мінусувати (мінуснути), утилізувати, шмалати, приземлити* 'збити літак, вертоліт, дрон, ракету російських військ'; *піксель* 'військова камуфляжна форма', *могілізація* (< *мобілізація* + *могила*) 'часткова мобілізація', *катувальня* 'приміщення, де російські військовослужбовці та співробітники ФСБ ведуть допити українських громадян'; *консерва* 'законсервований російський агент на території України', *ждуни / почекуни* 'ті, хто в Україні (переважно на тих територіях, що можуть бути невдовзі окуповані військами РФ) очікує

на прихід російських військ і своє "визволення" від України', *аквафреш* 'нешаноблива метафорична назва державного прапора РФ на основі подібності його кольорів до кольорової гами на упакуванні зубної пасти марки "Aquafresh" та ін. Автор підкреслює, що в загальному вжитку поширилося використання зрозумілої всім мовцям абрєвіатури, зокрема: ЗСУ 'Збройні сили України', ДРГ 'диверсійно-розвідувальна група', БТГ 'батальйонно-тактична група', ППО 'протиповітряна оборона', ЗРК 'зенітно-ракетний комплекс', БК 'боекомплект', РЕБ 'радіоелектронна боротьба', БТР 'бронетранспортер', БМП 'бойова машина піхоти', КАБ 'керована авіаційна бомба', ТОТ 'тимчасово окупована територія' та ін. О. Тараненко наголосив ще на одному процесі, характерному для динаміки українського лексикону ХХІ ст., а саме – процес деколонізації / дерадіянізації та дерусифікації (деколонізації) різних розрядів українського ономастикону (ойконімії, урбанонімії, ергонімії, прагмонімії), а також назв державних і професійних свят (Тараненко, 2024, с. 37), зокрема: замість *Дніпропетровськ – Дніпро, Кіровоград – Кропивницький* (обласні центри), *Дзержинськ – Торецьк, Дмитров – Мирноград, Іллічівськ – Чорноморськ, Котовськ – Подільськ, Красноармійськ – Покровськ, Орджонікідзе – Покров, Артемівськ – Бахмут, Дніпродзержинськ – Кам'янське, Комсомольськ* (у Полтавській області) – *Горішні Плавні, Кузнецовськ* (у Рівненській області) – *Вараш, Цурюпінськ – Олешки, Червонозаводське* (у Полтавській області) – *Заводське, Щорс – Сновськ, Щорськ* (у Дніпропетровській області) – *Божедарівка, Ульяновка* (у Кіровоградській області: на честь В. І. Ульянова-Леніна) – *Благовіщенське, Комінтернове* (селище поблизу Маріуполя) – *Пікузи, Кіровськ* (у Луганській області) – *Голубівка, Красний Луч* (у Луганській області) – *Хрустальний, Краснодон – Сорокине, Свердловськ – Довжанськ, Стаханов – Кадіївка, Торез – Чистякове*, селища *Карло-Марксове – Софіївка, Тельманове – Бойківське* та ін. Автор зауважує, що ще лишається багато "назв населених пунктів і ще більше урбанонімів із виразними ознаками російської мови, наприклад: міста *Первомайськ, Северодонецьк, Южноукраїнськ, Южне*, селище міського типу *Стелногірськ* (Запорізька область), села з назвами *Майське, Первомайське, Приют, Удобрне*, особливо в Криму (унаслідок серії перейменувань після виселення 1944 р. кримських татар) і на Донбасі: *Армянськ, Красноперекопськ, Ізобільне, Ізумрудне, Лучисте, Опитне, Победа, Серноводське, Трьохізбенка, Уютне, Хрустальне* та ін.; вулиці *Оптна, Уютна* (Полтава) та ін." (Тараненко, 2024, с. 47).

Семіотичному конструюванню публічного простору, у якому особливу роль відіграє мовний ландшафт, присвятив розділ монографії Б. Ажнюк "Семіотичне конструювання публічного простору: війна і мова" (Ажнюк Б., 2024), який наголосив, що "для утвердження неформального статусу етнічної спільноти в ситуації етнокультурної конкуренції те, якою мовою написано оголошення про послуги з ремонту житла, про загублене цуценя, про уроки гри на фортепіано тощо, мають для "простих людей" не менше значення, ніж написи на будівлях органів влади, освітніх закладах, торговельних центрах, лікарнях і т. ін." (Ажнюк Б., 2024, с. 90). Автор розглядає мовний ландшафт як явище, що охоплює увесь публічний простір, включно з віртуальним публічним простором (Ажнюк Б., 2024, с. 91), як сукупність візуальних репрезентацій мови на соціально значущих об'єктах (Ажнюк Б., 2024, с. 92). Докладно проаналізувавши семіотичну динаміку публічного простору, автор констатує, що "на тлі війни, розв'язаної Росією, у семіотичному ландшафті України

відбулися зміни, що відбивають кардинальні зрушення в суспільних настроях і суспільній свідомості українців. Утверджується есенціалістська мовна ідеологія – щоб належати до спільноти X, ти повинен говорити мовою X. Зростає суспільний запит на відродження публічних функцій української мови, яка дедалі більше сприймається не тільки як засіб для передавання інформації, а й як екзистенційна категорія, невід’ємна ознака громадянської ідентичності” (Ажнюк Б., 2024, с. 122).

Трактуванню та обґрунтуванню поняття "мова в час війни" присвятив розділ монографії Віктор Бріцин "Мова в час війни: функціонування й мовні прескрипції" (Бріцин, 2024), наголосивши, що опис особливостей мови часу війни передбачає проведення аналізу сукупності представлених текстів, які в цей час створюються (Бріцин, 2024, с. 129), до яких належать і мовні прескрипції, оскільки вони репрезентують не лише мовні інновації, а й "особливості бачення війни мовцями, їхні типові оцінки воєнної дійсності, прагнення й сподівання" (Бріцин, 2024). Автор підкреслив, що мова продемонструвала вибухову трансформацію своїх ресурсів, яка часто виявлялася неспівзвучною лінгвістичним прескрипціям, переважно більшість яких сформувалася ще в мирний час. Разом з тим зміною в мовній картині світу періоду російсько-української війни стало розмежування "свого" і "чужого" і виділення російської мови як об’єкта, який несе на собі характеристику "чужий". Це спровокувало зміну мовної ситуації в Україні, що пов’язано зі збільшенням вживаності української мови в суспільстві не стільки завдяки законодавчим прескрипціям, скільки завдяки зміні громадянської свідомості, помітному поширенню текстів зі спонукальною модальністю із закликом ігнорувати мову ворога. Автор переконує, що такі тексти засвідчують "процеси "тиску" мовної практики на наявні законодавчі приписи, в яких неофіційне спілкування не є об’єктом юридичного нормування" (Бріцин, 2024, с. 180). Була закульована увага на ролі ЗМІ у період війни, які стали активним засобом вербалізації нових політичних, економічних реалій і психологічних настроїв, інструментом руйнування старих мовних прескрипцій і формування нових норм; мова ЗМІ "впевнено набуває в умовах війни здатності бути "законодавцями моди" й "вихователями" нового мовного смаку" (Бріцин, 2024, с. 181). Автор звернуто увагу ще на одну властивість української мови, що в умовах війни набуває певних специфічних рис: тенденцію до її демократизації, що виявилася в розмиванні меж між підсистемами мови, розхитуванні літературної норми, збільшенні розмовних елементів у писемних текстах, жаргонізації (там таки), активне творення військових фемінітивів і фемінітивів усіх інших сфер діяльності жінок, що свідчить про закріплення нового гендерно орієнтованого "смаку" в мовній діяльності.

Розділ монографії "Європейська хартія регіональних або міноритарних мов під час російської війни в Україні" (Мозер, 2024) присвячений актуальним питанням імплементації Україною міжнародних зобов’язань у сфері мовної політики. Його автор – Міхаель Мозер – акцентує увагу на розбіжностях позицій української сторони і Комітету експертів Ради Європи. Наголошено на використанні проросійськими силами мовного регіоналізму як одного з потужних інструментів сепаратистських політичних проєктів. Проте Комітет експертів Ради Європи не зважає на цю ситуацію й наполягає на "необхідності здійснення рішучих дій, спрямованих на розвиток регіональних мов або мов меншин".

Надія Кісс та Іванна Цар на матеріалі інтерв'ю дослідили мовні біографії кримських татар і поділилися своїми

поглядами з читачами в розділі "Кримські татари в умовах війни та вимушеної міграції: мовна політика та мовна поведінка" (Кісс, & Цар, 2024). Політична ситуація в Україні, тривала повномасштабна війна активувала громадську діяльність кримських татар на підтримку і збереження своєї етнокультурної спадщини. Спостерігається похвалення інтересу до вивчення культури кримських татар, їхньої історії, активізувалося навчання дітей кримськотатарської мови. Докладний аналіз мовних біографій кримських татар, які вимушено мігрували за кордон, засвідчив багато проблем, із якими їм доводиться стикатися, зокрема збереження власної ідентичності, адаптування до нових реалій, розширення свого мовного репертуару й поповнення його державними мовами країн міграції.

Тетяна Черниш і Сергій Єрмоленко в розділі "Науки й дисципліни історико-філологічного циклу в добу великої війни" (Черниш, & Єрмоленко, 2024) прагнули привернути увагу до того значення, що його мають для сучасного українського суспільства точні наукові знання про те, як виникла й розвивалася рідна мова (Черниш, & Єрмоленко, 2024, с. 267). Були досліджені поняття (і підкріплені фактами) російський філологічний і мовний імперіалізм. Автори стверджують, що війна Росії проти України розпочалася задовго до гібридної війни й повномасштабної агресії; це була війна проти української мови й культури, спричинена тотальним негативним сприйняттям чи просто несприйняттям усього українського на рівні суспільної свідомості, на рівні наукового дискурсу (Черниш, & Єрмоленко, 2024, с. 305). У розділі наголошено, що необхідно протистояти російським намаганням позбавити українську мову її статусу як однієї зі слов'янських мов, звівши її на рівні діалектної диференціації до регіонально-діалектного, а в соціолінгвістичному плані – суто провінційного та рустикального різновиду російської, принагідно позбавивши її і належного їй культурного статусу (Черниш, 2024, & Єрмоленко, с. 304). Звернено увагу на те, що одним із засобів впливу на суспільну свідомість стало маніпулювання історико-етимологічними прийомами для фальсифікації знань про історичне минуле українського й інших слов'янських народів. Автори переконані, що лише мовно- й культурно-історична ерудиція й аргументація дозволяє дати відсіч фальсифікації історії української мови та мовокультури.

Проблемі поєднання лінгвістичної теорії з практичними завданнями лінгвоюридичного характеру присвятив розділ монографії "Вербальний злочин як об’єкт лінгвістичної експертизи" Леся Ажнюк, яка проаналізувала використання мови у протиправних діях, пов’язаних зі збройною агресією РФ проти України (Ажнюк Л., 2024). Дослідниця звертає увагу на вимір злочинності закликів до посягання на територіальну цілісність і недоторканість України, до порушення державних кордонів України, до захоплення державної влади, до повалення конституційного ладу в державі й ін. Наголошено на тому, що така вербальна діяльність є злочинною й часто провокує злочини, здійснені з мотивів расової, національної або релігійної ворожнечі. Авторка переконана, що "лінгвістична технологія здійснення різних типів експертизи може бути чітко структурована з виділенням послідовних стадій такого дослідження та його окремих операцій. ... Моделювання максимально докладної і доступної технології проведення різних типів лінгвістичних експертиз ми вважаємо принципово можливим" (Ажнюк Л., 2024, с. 361).

Мовні атитуди в медіадискурсі Одеси стали в центрі уваги розділу Тетяни Кузнецової "Мовні атитуди в українському медіадискурсі (2014–2023)" (Кузнецова, 2024).

Интерес авторки саме до комунікативних особливостей цього південного регіону України є виправданий, оскільки йому притаманні багатокодовість; зросійщення в період Радянського Союзу, унаслідок чого російська мова досить тривалий час була комунікативно потужною в різних сферах; наявність активної проросійської пропаганди, яка не одне десятиліття втручалася як політично, так і медійно в життя українського соціуму (Кузнецова, 2024, с. 386). Дослідниця прагнула визначити ставлення до української мови в масмедійному просторі до і після широкомасштабного вторгнення Росії в Україну. З цією метою вона провела контент-аналіз популярних одеських інтернет-видань за період 2014–2023 рр., а саме: "048.ua", "Взгляд из Одессы", "Думська", "Одесса-медиа", "Odessa.online", "Odesa1.com", Одесская жизнь, "Odessit.in.ua", "Правда за Одессу", "Таймер", "УСOnline". Це дозволило окреслити основні моделі ставлення до української мови в аналізованих медіа через дихотомію "свій" – "чужий", що змінювала як інтенсивність свого вияву, так і власне наповнення (Кузнецова, 2024, с. 388). Авторка наголосила, що попри засвідчені в медіадискурсі позитивні тенденції, необхідно продовжити дослідження мовних атитюдів, що виявляються в матеріалах телеграм-каналів, оскільки саме там почала проявлятися проросійська пропаганда, про що сигналізують проведені моніторинги. "Інформаційний простір телеграм-каналів сьогодні може відігравати значну роль у тиражуванні тих чи інших масових настроїв та поглядів, поширювати відповідне ставлення до української мови, що своєю чергою може формувати або нівелювати спільну ідентичність громадян України" (Кузнецова, 2024, с. 408).

Проблемі територіальної мовної ідентичності осіб і спільнот та питанням ідентифікації географічного ареалу за мовними ознаками, що мотивовані історичними, етнічними та соціокультурними чинниками, ступенем поширеності і статусом відповідних мов присвячено розділ Оксани Михальчук "Мова і територія: соціолінгвістичні параметри мовної ідентичності" (Михальчук, 2024). Авторка наголошує, що "поняття "мовна ідентичність території" корелює з геополітичними й історичними перспективами розвитку та функціонування мов на конкретних територіях – від макрорегіонів до найменших територіальних одиниць. Соціолінгвістичні виміри мовної ідентичності території розкриваються у системі зв'язків мовні кордони – державні кордони, є об'єктом мовної політики, що регулює мовно-національні відносини та лінгвозахисні практики, а соціолінгвістичним маркером мовної ідентичності території, суб'єктом мовних прав у цих параметрах залишаються мовні спільноти" (Михальчук, 2024, с. 448). Дослідниця на фактичному матеріалі продемонструвала, що "мовна ідентичність території, на відміну від індивідуальної (особистісної) та колективної мовних ідентичностей, має послаблений вплив компонентів "мовна свідомість", "мовна поведінка", "мовна самоідентифікація", натомість тісно корелює з такими поняттями, як "мовна політика", "мовний менеджмент", "мовне планування", "мовна ідеологія", "мовна інтеграція", "мовний ландшафт", які відображаються в координатах принципів державної єдності та національної безпеки" (Михальчук, 2024, с. 449).

Український онімний простір у час повномасштабної російської агресії під впливом зрушень у суспільній свідомості й мовній ідеології зазнав суттєвих змін, які стали предметом дослідження Тетяни Космеда в розділі "Тенденції в перейменуванні товарних знаків у період російсько-української війни: мовний 'смак' епохи і її 'несмак'" (Космеда, 2024). Авторка продемонструвала позитивні й

неприйнятні тенденції, що виявляються в новітній практиці називання, зокрема перейменування товарів масового споживання, моделювання оновленого світу мовних знаків української реальності (Космеда, 2024, с. 480). У науковій праці було уточнено дослідницьку метамову, зреферовано історію дослідження проблеми, окреслено статус прагмонімів, зокрема товаронімів, і їхніх підвидів. Наголошено, що багато брендів у період російсько-української війни почали використовувати в рекламі елементи національної символіки, патріотичні висловлювання та назви, що асоціюються з національним спротивом і захистом Батьківщини. Т. Космеда переконана, що "межа між доречним і недоречним, коректним і некоректним, аморальним, припустимим і неприпустимим буває розмитою. Проте однозначно є відмінність між патріотичним креативом для підтримання бойового духу й віри в перемогу та використанням знакових, символічних образів для привернення уваги й продажу цілком банальних ужиткових речей" (Космеда, 2024, с. 504). Така комерціалізація національного нарративу, термінологізована як "байрактарщина", викликала негативну реакцію українського суспільства, зокрема українських законодавців (див. проект Закону України "Про внесення змін до деяких законів України щодо обмеження використання патріотичної тематики при реєстрації торговельних марок і в рекламі").

У період російсько-української війни посилилися в державі, як стверджує в розділі "Псевдоросіянізми в українській мові" Аліна Гончаренко (Гончаренко, 2024), пуристичні тенденції, спрямовані на подолання наслідків впливу російської мови та посилення ролі питомої мовної основи, дистанціювання від російських запозичень та орієнтування на чистоту мовлення, породжують і дедалі сильніше поглиблюють проблему таврування давньої з походження та функціонування української лексики як російських кальок, покручів, суржикових елементів, призводять до помилкових суджень щодо самообутності української мови, хибної оцінки мовних і мовнокультурних надбань минулого, архаїзації розмовного пласту слів і стилістичної переорієнтації нормативного словника (Гончаренко, 2024, с. 611). Авторка наголошує, що одне й те ж слово (грамама) за різних комунікативних, контекстуальних обставин може набувати дифузних ознак суржикізму, інтерференци чи псевдозапозичення. Саме розуміння природи таких мовних явищ сприяє формуванню цілісного уявлення про свою національну ідентичність.

Мова війни на лексикографічному рівні стала предметом зацікавлення С. Жаботинської. У роботі "Мова як зброя у війні світоглядів. Майдан – Антимайдан: словник-тезаурус лексичних інновацій (Україна, грудень 2013 – грудень 2014)" (Жаботинська, 2015) дослідниця представила 404 неологізми, серед яких 212 одиниць створених і вживаних Майданом і 192 – Антимайданом. Неологізми були відібрані автором з інтернет-ресурсів протягом грудня 2013 р. – грудня 2014 р., оскільки цей період охоплює такі переломні моменти в історії України, як революцію на Майдані, анексію Криму та війну на Донбасі. Матеріал словника не включає явні вульгаризми та обсценізми, проте вони присутні у прихованій формі. Зауважимо, що більшість неологізмів мають негативну конотацію, яка засвідчує неприйняття опонента; окремі оцінні значення неологізмів ілюструються візуальними мемами (фотожабами), які зафіксовані в інтернеті. Авторка у словнику-тезаурусі подає генезу неологізмів, тлумачить їхнє походження і значення; в окремих випадках – інтерпретацію творців і користувачів інновацій, а також реакцію опонентів, яка відбиває полеміку протилежних сторін. У словнику одиниці групуються за

тематичною близькістю своїх значень. Тематично близькі значення утворюють домен (рубрику словника). Такі домени формують дві концептуальні матриці: Майдан і Антимайдан. Матриці демонструють перелік тем, що є важливими для опонентів. Якщо вербальні інновації Майдану відбивають неприйняття ним антинародної влади Януковича та політики Путіна, яка діє у її інтересах, то вербальні інновації Антимайдану свідчать про переважне неприйняття ним не стільки нової української влади, скільки самого Майдану – українського народу, який вимагає демократичних змін у країні та відстоює її право на незалежність. Унікальність словника полягає в тому, що він став однією з перших лексикографічних праць, у якій було зафіксовано сплеск народної словотворчості на початку агресії Росії проти України; він орієнтований на дослідження слова як зброї концентральної війни, що обумовлює практичну цінність видання.

2019 р. за державної ініціативи авторським колективом (Дуцик Д., Черниш В., Вороніна В., Рюче Н., Мороз І., Паперняк О., Калупаха І.) укладено посібник "АБВ. Збройний конфлікт в термінах (путівник для України)" (Дуцик, Черниш, Вороніна, Рюче, Мороз, Паперняк, & Калупаха, 2019). Посібник містить словник термінів із питань міжнародного та українського права, які стосуються збройного конфлікту. У словнику подається не лише визначення терміна (напр.: Агресія – застосування збройної сили державою проти суверенітету, територіальної цілісності (див. "територіальна цілісність держав") чи політичної незалежності іншої держави, чи в будь-який інший спосіб, несумісний зі Статутом Організації Об'єднаних Націй (ООН)), а й перелік нормативних документів, у яких цей термін трактується (напр.: Таке визначення терміна міститься в Резолюції 3314 Генеральної Асамблеї ООН 1974 р., яка називається "Визначення агресії" (ст. 1). Резолюція також визначає перелік дій, які вважаються актом агресії (див. "акт агресії"). Декларація ООН про неприпустимість втручання у внутрішні справи держав, про захист їхньої незалежності й суверенітету (1965) визначає, що збройне втручання є синонімом агресії. Факт агресії встановлює Рада Безпеки ООН (ст. 39 Статуту ООН) (Дуцик, Черниш, Вороніна, Рюче, Мороз, Паперняк, & Калупаха, 2019, с. 4). Також у цій праці знаходимо інформацію про українські органи влади та розподіл функцій між ними в умовах збройного конфлікту та тимчасової окупації частини територій України; інформацію про міжнародні урядові та неурядові організації, які надають гуманітарну допомогу в Україні, працюють у сфері розбудови миру та подолання наслідків конфліктів; інформацію про конфліктно-чутливі групи. Також у посібнику є перелік нормативних документів і законодавчих актів, які Україна приймала, починаючи з 2014 р., для врегулювання питань, пов'язаних зі збройним конфліктом і тимчасовою окупацією частини території України.

2022 р. за редакцією М. Слюсаревського був виданий "Термінологічний словник російсько-української війни", метою якого стало "психологічно обґрунтоване впорядкування смислів, термінів, назв, подій, символів, за допомогою яких ця війна може осмислюватися українським суспільством" (Васютинський, 2022, с. 4). До словника включено 111 термінів, що репрезентують реальність війни за такими основними категоріями: 1) учасники (сторони) війни; 2) події та локації війни, які є осередками найбільшого емоційного напруження; 3) психологічні феномени та психологічні наслідки війни; 4) приклади спонтанної міфології та ментальності українського суспільства, що виконує аутотерапевтичну функцію. Автори

розглядають цей словник як проєкт, що відкритий до доповнень і змістових коригувань, оскільки війна – мотиватор творення неологізмів – ще триває. Подальша робота над словником здійснюється в напрямі уточнення й розширення термінологічного переліку, а також акумуляції психоедукаційних та освітніх матеріалів загального характеру для використання в ЗМІ та поширення соціальними мережами з метою насичення суспільного дискурсу щодо російсько-української війни конструктивними смислами.

Дискусія і висновки

Серед важливих маркерів національної державності й національної ідентичності, який безпосередньо зачепило повномасштабне російське вторгнення, – українська мова. У кризових ситуаціях, якою є війна, посилюється роль мови як чинника національної консолідації, мірила розмежування на "свій" – "чужий". За умови використання мови як ефективного інструменту прихованого впливу на свідомість і світосприйняття, актуалізується такий напрям дослідження мови як лінгвістика війни, яка потребує уточнення змісту, теоретичної розбудови та розширення методологічного інструментарію дослідження мови війни. Перед фахівцями постає проблема подолання кризи неназивання, замовчування в мові цього періоду, бо під час війни ми не лише творимо й освоюємо нові рівні мови, а й завмираємо перед неословлюваним, неомовлюваним. Тому в перспективі варто звернути увагу на роль фігури мовчання, проаналізувати як "промовляє" замовчуване, описати роль лакун як елемента осмислення жайття воєнного доквілля. Варто у прийдешньому також розглянути внутрішню міграцію як додатковий каталізатор динаміки української мови.

Внесок авторів: Світлана Гриценко – концептуалізація, методологія, написання початкового варіанта (чернетки) статті, внесення суттєвих змін; Наталія Мединська – формальний аналіз, внесення суттєвих змін, доповнень до статті.

Список використаних джерел

- Ажнюк, Б. (2024). Мовне життя в координатах воєнних наративів. У *Мова і війна: динаміка мовної системи і мовна політика* (с. 4–11). Видавничий дім Дмитра Бурого. <http://doi:10.61913/burago-publishing-house-23.6>
- Ажнюк, Б. (2024). Семіотичне конструювання публічного простору: війна і мова. У *Мова і війна: динаміка мовної системи і мовна політика* (с. 88–122). Видавничий дім Дмитра Бурого. <http://doi:10.61913/burago-publishing-house-23.6>
- Ажнюк, Л. (2024). Вербальний злочин як об'єкт лінгвістичної експертизи. У *Мова і війна: динаміка мовної системи і мовна політика* (с. 309–361). Видавничий дім Дмитра Бурого. <http://doi:10.61913/burago-publishing-house-23.6>
- Бріцин, В. (2024). Мова в час війни: функціонування й мовні прескрипції. У *Мова і війна: динаміка мовної системи і мовна політика* (с. 124–189). Видавничий дім Дмитра Бурого. <http://doi:10.61913/burago-publishing-house-23.6>
- Бузько, С. (2024). Поповнення словникового складу української мови неологізмами сучасного воєнного періоду. *Слобожанський науковий вісник. Серія: Філологія*, 5, 11–15.
- Васютинський, В., Горностай, П., Губеладзе, І., Найдьонова, Л., Слюсаревський, М., & Чуніхіна, С. (2022). *Термінологічний словник російсько-української війни*. Ін-т соціальної та політичної психології НАПН України.
- Вусик, Г., & Павлик, Н. (2022). Неологізми як мовне відображення російсько-української війни 2022 року. *Закарпатські філологічні студії*, 23(1), 52–57.
- Данилейко, О. (2023). Мова війни: визначення та перспективи досліджень в контексті гібридної війни. *Закарпатські філологічні студії*, 32(1), 101–107.
- Герасименко, О., & Кобзарь, С. (2024). Неологізми російсько-української війни: аналіз та специфіка використання. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*, 2(209), 82–86.
- Гладченко, А. М., & Комарова, О. С. (2023). Неологізація лексики у період російсько-української війни. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*, т. 34(73), № 1(1), 7–13.
- Гомон, А. М., Чернявська, С. М., & Шокуров О. В. (2023). Неологізми в українській військовій термінології: лексико-семантичні особливості *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*, т. 34(73), № 1(2), 168–174.

- Гончаренко, А. (2024). Псевдоросійські неологізми в українській мові. У *Мова і війна: динаміка мовної системи і мовна політика* (с. 565–617). Видавничий дім Дмитра Бураго. <https://doi.org/10.61913/burago-publishing-house-23.6>
- Городиловська, Г. П. (2023). Метафоризація як лексико-семантичний спосіб творення воєнних неологізмів. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*, 4(207), 54–61.
- Гриценко, С. (2022). Мовні інновації російсько-української війни 2022 року. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика*, 2(32), 9–13.
- Гриценко, С. (2025). Нове життя нового прагне слова. [Рецензія на Досвід війни. Медійно-дискурсивний простір сучасної України, С. Романюк, Ред.]. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика*, 1(37).
- Дуцик, Д., Черниш, В., Воронина, В., Рюче, Н., Мороз, І., Паперняк, О., & Калупаха, І. (2019). *АБВ. Збройний конфлікт в термінах: (путівник для України)*. Міністерство з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб.
- Жаботинська, С. (2015). *Мова як зброя у війні світоглядів. Майдан – Антимайдан: словник-тезаурис лексичних інновацій (Україна, грудень 2013 – грудень 2014)*. Українська асоціація когнітивної лінгвістики та поетики. http://uaclip.at.ua/zhabotinskaja-jazyk_kak_oruzhie.pdf; <https://eprints.cdu.edu.ua/442/>
- Кісс, Н., & Цар, І. (2024). Кримські татари в умовах війни та вимушеної міграції: мовна політика та мовна поведінка. У *Мова і війна: динаміка мовної системи і мовна політика* (с. 229–266). Видавничий дім Дмитра Бураго. <https://doi.org/10.61913/burago-publishing-house-23.6>
- Кирилюк, О. (2015). "Вогнехреще" або неологізми як відображення військового протистояння. *Наукові записки КДПУ. Серія: філологічні науки (мовознавство)*, 137, 52–57.
- Козинець, І. (2023). Відображення війни у мові крізь призму неологізмів. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 61(2), 135–140.
- Космеда, Т. (2024). Тенденції в перейменуванні товарних знаків у період російсько-української війни: мовний "смак" епохи і її "несмак". У *Мова і війна: динаміка мовної системи і мовна політика* (с. 476–508). Видавничий дім Дмитра Бураго. <https://doi.org/10.61913/burago-publishing-house-23.6>
- Кузнєцова, Т. (2024). Мовні атитуди в українському медіадискурсі (2014–2023). У *Мова і війна: динаміка мовної системи і мовна політика* (с. 384–410). Видавничий дім Дмитра Бураго. <https://doi.org/10.61913/burago-publishing-house-23.6>
- Михальчук, О. (2024). Мова і територія: соціолінгвістичні параметри мовної ідентичності. У *Мова і війна: динаміка мовної системи і мовна політика* (с. 412–453). Видавничий дім Дмитра Бураго. <https://doi.org/10.61913/burago-publishing-house-23.6>
- Мозер, М. (2024). Європейська хартія регіональних або міноритарних мов під час російської війни в Україні. У *Мова і війна: динаміка мовної системи і мовна політика* (с. 190–210). Видавничий дім Дмитра Бураго. <https://doi.org/10.61913/burago-publishing-house-23.6>
- Рогальська-Якубова, І., & Чепелик, Н. (2023). Воєнні неологізми на позначення ворога в інтернет-дискурсі. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 59(3), 101–107.
- СТИШОВ, О. (2022). Особливості словотворення складних окаціоналізмів у сучасній українській мові. *Лінгвістичні студії*, 43, 41–52.
- Тараненко, О. (2024). Російсько-українська війна і українська мова. У *Мова і війна: динаміка мовної системи і мовна політика* (с. 12–87). Видавничий дім Дмитра Бураго. <https://doi.org/10.61913/burago-publishing-house-23.6>
- Черниш, Т., & Єрмоленко, С. (2024). Науки й дисципліни історико-філологічного циклу в добу великої війни. У *Мова і війна: динаміка мовної системи і мовна політика* (с. 267–308). Видавничий дім Дмитра Бураго. <https://doi.org/10.61913/burago-publishing-house-23.6>
- Footitt, H., & Kelly, M. (2012). *Languages at War: Policies and Practices of Language Contacts in Conflict*. Palgrave Macmillan, 2012.
- Lerer, S. (2007). *Inventing English: a portable history of the language*. Columbia University Press.
- References**
- Azhniuk, B. (2024). Linguistic life in the coordinates of war narratives. In *Language and war: dynamics of the language system and language policy* (pp. 4–11). Dmytro Burago Publishing House [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.61913/burago-publishing-house-23.6>
- Azhniuk, B. (2024). Semiotic construction of public space: war and language. In *Language and war: the dynamics of the language system and language policy* (pp. 88–122). Dmytro Burago Publishing House [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.61913/burago-publishing-house-23.6>
- Azhnyuk, L. (2024). Verbal crime as an object of linguistic examination. In *Language and war: dynamics of the language system and language policy* (pp. 309–361). Dmytro Burago Publishing House [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.61913/burago-publishing-house-23.6>
- Britsyn, V. (2024). Language in wartime: functioning and language prescriptions. In *Language and war: dynamics of the language system and language policy* (pp. 124–189). Dmytro Burago Publishing House [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.61913/burago-publishing-house-23.6>
- Buzko, S. (2024). Enrichment of the vocabulary of the Ukrainian language with neologisms of the modern war period. *Sloboda Scientific Journal. Philology*, 5, 11–15 [in Ukrainian].
- Vasyutynskyi, V., Gornostay, P., Gubeladze, I., Naidyonova, L., Slysarevskyi, M., & Churnikhina, S. (2022). *Terminological dictionary of the Russian-Ukrainian war*. Institute of Social and Political Psychology of the National Academy of Sciences of Ukraine [in Ukrainian].
- Vusyk, H., & Pavylyk, N. (2022). Neologisms as a linguistic reflection of the Russian-Ukrainian war of 2022. *Transcarpathian Philological Studies*, 23(1), 52–57 [in Ukrainian].
- Danileiko, O. (2023). The language of war: definitions and research perspectives in the context of hybrid warfare. *Transcarpathian Philological Studies*, 32(1), 101–107 [in Ukrainian].
- Gerasimenko, O., & Kobzar, S. (2024). Neologisms of the Russian-Ukrainian war: analysis and specifics of use. *Scientific notes. Series: Philological Sciences*, 2(209), 82–86 [in Ukrainian].
- Hladchenko, A. M., & Komarova, O. S. (2023). Neologization of vocabulary during the Russian-Ukrainian war. *Scientific notes of V. I. Vernadsky Taurida National University, Series: Philology. Journalism*, t. 34(73), № 1(1), 7–13 [in Ukrainian].
- Homon, A., Chernyavska, S., & Shokurov O. (2023). Neologisms in Ukrainian military terminology: lexical-semantic features. *Scientific notes of V. I. Vernadsky Taurida National University, Series: Philology. Journalism*, t. 34(73), № 1(2), 168–174 [in Ukrainian].
- Honcharenko, A. (2024). Pseudo-Russianisms in the Ukrainian language. In *Language and war: the dynamics of the language system and language policy* (pp. 565–617). Dmytro Burago Publishing House. <https://doi.org/10.61913/burago-publishing-house-23.6>
- Horodylovska, H. P. (2023). Metaphorization as a lexical-semantic way of creating military neologisms. *Scientific notes. Series: Philological sciences*, 4(207), 54–61 [in Ukrainian].
- Hrytsenko, S. (2022). Language innovations of Russian-Ukrainian war 2022]. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Literary Studies. Linguistics. Folklore Studies*, 2(32), 9–13 [in Ukrainian].
- Hrytsenko, S. (2025). A new life aspires to a new word. [Review of the The Experience of War: The Media-Discursive Space of Contemporary Ukraine, S. Romaniuk, Ed.] *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Literary Studies. Linguistics. Folklore Studies*, 37(1) [in Ukrainian].
- Dutsyk, D., Chernysh, V., Voronina, V., Rychuk, N., Moroz, I., Paperniak, O., & Kalupaha, I. (2019). *ABV. Armed conflict in terms: (a guide for Ukraine)*. Ministry of Temporarily Occupied Territories and Internally Displaced Persons [in Ukrainian].
- Zhabotynska, S. (2015). *Language as a weapon in the war of worldviews. Maidan – Antimaidan: dictionary-thesaurus of lexical innovations (Ukraine, December 2013 – December 2014)*. Ukrainian Association of Cognitive Linguistics and Poetics. http://uaclip.at.ua/zhabotinskaja-jazyk_kak_oruzhie.pdf; <https://eprints.cdu.edu.ua/442/>
- Kiss, N., & Tsar, I. (2024). Crimean Tatars in conditions of war and forced migration: language policy and language behavior. In *Language and war: the dynamics of the language system and language policy* (pp. 229–266). Dmytro Burago Publishing House [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.61913/burago-publishing-house-23.6>
- Kirilyuk, O. (2015). "Fiery Cross" or neologisms as a reflection of military confrontation. *Scientific notes of KDP. Series: Philological sciences (linguistics)*, 137, 52–57 [in Ukrainian].
- Kozynets, I. (2023). Representation of war in the language through the prism of neologisms. *Current Issues of the Humanities*, 61(2), 135–140 [in Ukrainian].
- Kosmeda, T. (2024). Trends in the renaming of trademarks during the Russian-Ukrainian war: the linguistic "taste" of the era and its "distaste". In *Language and war: dynamics of the language system and language policy* (pp. 476–508). Dmytro Burago Publishing House [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.61913/burago-publishing-house-23.6>
- Kuznetsova, T. (2024). Language attitudes in the Ukrainian media discourse (2014–2023). In *Language and war: dynamics of the language system and language policy* (pp. 384–410). Dmytro Burago Publishing House [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.61913/burago-publishing-house-23.6>
- Mikhailchuk, O. (2024). Language and territory: sociolinguistic parameters of language identity. In *Language and war: dynamics of the language system and language policy* (pp. 412–453). Dmytro Burago Publishing House [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.61913/burago-publishing-house-23.6>
- Moser, M. (2024). European Charter of Regional or Minority Languages during the Russian war in Ukraine. In *Language and war: dynamics of the language system and language policy* (pp. 190–210). Dmytro Burago Publishing House [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.61913/burago-publishing-house-23.6>
- Rogalska-Yakubova, I., & Chepeliuk, N. (2023). War neologisms for the enemy in the Internet discourse. *Current Issues of the Humanities*, 59(3), 101–107 [in Ukrainian].
- Styshov, O. (2022). Peculiarities of Word Formation of Complex Occasionalisms in the Modern Ukrainian Language. *Linguistic Studies*, 43, 41–52 [in Ukrainian].
- Taranenko, O. (2024). The Russian-Ukrainian war and the Ukrainian language. In *Language and war: dynamics of the language system and language policy* (pp. 12–87). Dmytro Burago Publishing House [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.61913/burago-publishing-house-23.6>
- Chernysh, T., & Yermolenko, S. (2024). Sciences and disciplines of the historical-philological cycle during the Great War. In *Language and war: the dynamics of the language system and language policy* (pp. 267–308). Dmytro Burago Publishing House [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.61913/burago-publishing-house-23.6>

Footitt, H., & Kelly, M. (2012). *Languages at War: Policies and Practices of Language Contacts in Conflict*. Palgrave Macmillan, 2012.
 Lerer, S. (2007). *Inventing English: a portable history of the language*. Columbia University Press.

Отримано редакцією журналу / Received: 08.01.25
 Прорецензовано / Revised: 03.03.25
 Схвалено до друку / Accepted: 18.03.25

Svitlana GRYTSENKO, DSc (Philol.), Prof.
 ORCID ID: 0000-0002-2587-7525
 e-mail: ap730518@gmail.com
 Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

Natalia MEDYNSKA, DSc (Philol.), Prof.
 ORCID ID: 0000-0002-1539-081X
 e-mail: medynsky.natalia@gmail.com
 Private Higher Education Establishment "Academician Stepan Demianchuk International University of Economics and Humanities

"LANGUAGE – CHRONICLER OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR" (OLEKSANDR MYKHED)

Background. *The article is devoted to a critical review of linguistic research by Ukrainian and foreign scholars, representing changes in the linguistic landscape of Ukraine during the Russian-Ukrainian war of 2022–2025. The war activated the internal processes of self-development and self-organization inherent in language; language became the "key to understanding the armed conflict", verbalizing changes in the ideological ideas of Ukrainians, in the mental potential of their worldview, "absorbing" new lexical and stylistic resources, tuned to express the realities of the war, filling it with new meanings and assessments of reality.*

Methods. *The research uses both general scientific and linguistic methods, in particular: analysis and synthesis; contextual analysis; descriptive, functional methods; as well as the method of direct components.*

Results. *The conceptual apparatus of war linguistics has not yet been formed, although the "language creation" of this period has been studied from various aspects. The inappropriateness of using the term war language in a narrow sense as a language of violence, intolerance and hatred, which actually identifies it with the language of hostility, as well as in a very broad sense – to denote a number of linguistic patterns of militarization of the language system through the neutralization of words related to the lexical-semantic field "War" is emphasized. The idea of considering the language of war as a holistic linguistic landscape that was formed during, under the influence of, or in the context of war and is preserved in the language, cultural monuments and memory of the people is supported. The multi-vector nature of approaches to revealing the results of the dynamics of the Ukrainian lexicon under the influence of Russian aggression against Ukraine has been demonstrated. The extralinguistic reasons for the emergence of neologisms are considered and the negative connotation of war neologisms is emphasized.*

Conclusions. *It is time to update the expansion of the theoretical and methodological tools for studying the language of war, overcoming the crisis of unnamings, silencing in the language of this period. In the future, it is worth exploring the role of the figure of silence, analyzing how the silenced "speaks", describing the role of lacunae as an element of understanding the horror of the war environment. It is also worth considering internal migration as an additional catalyst for the dynamics of the Ukrainian language in the future.*

Keywords: *linguistics of war, language of war, language landscape, innovation, neologism, neographism, verbalization, concept.*

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The authors declare no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.